

Verslag Overlegvergadering Verantwoordingsorgaan met Bestuur ABP gehouden op 22 november 2018 te Rotterdam

Het publieksverslag heeft als doel om bij pensioenfondsen ABP aangesloten deelnemers, gepensioneerden en werkgevers inzicht te geven in de adviezen die het Verantwoordingsorgaan als medezeggenschapsorgaan aan het ABP bestuur geeft over voorgenomen beleidsbeslissingen en de besprekingen die het Verantwoordingsorgaan met het ABP bestuur voert. Voor de uitgebreide standpunten van de verschillende partijen in het Verantwoordingsorgaan wordt verwezen naar de eigen website van de fracties.

Opening en mededelingen

De voorzitter, Mevrouw Wortmann, opent de overlegvergadering en heet alle aanwezigen welkom.

Een bijzonder woord van welkom richt mevrouw Wortmann aan de heer Eijkelenkamp die per 1 oktober de heer Kingma van de fractie CMHF/AC/FOG-ABP/NBP heeft opgevolgd.

Toekomstdiscussie

Het bestuur heeft na het vastlopen van het overleg met betrekking tot het nieuwe pensioenstelsel in een reactie de teleurstelling kenbaar gemaakt.

Adviesaanvraag Strategisch Plan

Het bestuur gaat akkoord met het voorstel van het VO om het tijdpad van advisering aan te passen. In januari wordt nog een keer een informatie- en dialoogsessie gehouden. In de maart vergadering ligt het plan ter advisering voor.

Stand van zaken van de Pensioenregeling Militairen 2019

Het Bestuur heeft het Verantwoordingsorgaan op 15 november jl. uitgebreid bijgepraat over de impasse die ontstaan is als gevolg van het feit dat de achterban van de vakbonden het gesloten onderhandelaarsakkoord op 4 oktober jl. hebben afgewezen. Deze afwijzing heeft consequenties voor de uitvoering van de pensioenregeling voor militairen in 2019. ABP is uitvoerder van de pensioenregeling zoals sociale partners bij Defensie die zijn overeengekomen. Nu het overgangsjaar 2018 eindigt en er afgelopen oktober geen akkoord is bereikt over een nieuwe pensioenregeling, gaat ABP vanaf januari 2019 een tijdelijke basisregeling voor pensioen uitvoeren voor militairen. Dit houdt in dat de huidige pensioenregeling wordt voortgezet, maar dan zonder de voor 2018 éénmalige overeengekomen backservice. De backservice zorgde ervoor dat alle pensioenopbouw over het laatste eindloonsalaris wordt berekend. ABP zegt erop te vertrouwen dat sociale partners het gesprek over een goede, toekomstbestendige pensioenregeling met elkaar zullen hervatten. Zodra er een geaccordeerd onderhandelingsresultaat ligt dat ABP kan uitvoeren,

zal de tijdelijke basis regeling worden vervangen, zo mogelijk met terugwerkende kracht tot 1 januari 2019.

De heer Van Boven, voorzitter VO, bedankt het bestuur namens het VO voor de behandeling van de uitgebreide informatieve notitie op 15 november jl. waardoor het VO een goed beeld heeft gekregen van de problematiek. Het blijft een weerbarstige problematiek waar nog geen oplossing voor is. De zorg spitst zich dan ook toe op de communicatie-uitingen. Er is verschil tussen juridisch correcte communicatie en begrijpelijke deelnemers communicatie. Het Verantwoordingsorgaan vraagt hier aandacht voor.

In het verlengde hiervan wijst Mevrouw Van Langeraad, commissie Communicatie, op het feit dat er communicatief zaken zijn misgegaan. De diverse website-teksten en brieven hebben niet bijgedragen tot meer begrip bij de deelnemers. Ook het Klantcontactcentrum gaf niet altijd de juiste antwoorden. Er is sprake van crisiscommunicatie, net als in het verleden is gebeurd. Verder is er in dit dossier geen sprake van eenduidige terminologie. De wisselende terminologie is een communicatierisico.

De heer Van Nie, FNV/ACOP, heeft geconstateerd dat het in het overleg aan de Defensietafel lastig is tot overeenstemming te komen. De vraag is wat ABP gaat doen als overlegresultaat (langer) uitblijft en de militairen dus in een ondermaatse regeling blijven zitten. Spreker is benieuwd of het bestuur al scenario's heeft uitgewerkt mocht deze situatie zich gaan voordoen.

Mevrouw Van Langeraad, CMHF/AC/FOG-ABP/NBP, stelt dat de fractie van mening is dat het bestuur zich op dun ijs begeeft, doordat de zelfbenoemde eindloonregeling ineens een middelloonregeling blijkt te zijn. De vraag is wie de opdrachtgever van de zogenoemde basisregeling is. Het bestuur herbevestigt de opdracht. De vraag is of dat op verzoek van de vorige opdrachtgever is gedaan. De fractie zet vraagtekens bij de stelling dat het bestuur binnen het mandaat van de uitvoering blijft. De vakbonden zijn het niet eens met deze interpretatie en de zorg is dat het fonds reputatie- en imagoschade oploopt.

De heer Van Zijl, bestuur ABP, bevestigt dat dit een complex en weerbarstig dossier is. Ook qua communicatie naar de deelnemers zijn de zorgen van het VO terecht. Het is de opdracht aan het bestuur zo begrijpelijk mogelijk te communiceren. Fouten zijn in dit kader wellicht niet helemaal te voorkomen. Dat heeft te maken met de complexiteit van het dossier en de geschiedenis ervan. Het fonds communiceert zo verantwoord mogelijk, maar ook de bonden communiceren en inmiddels communiceert Defensie ook. Die communicatie-uitingen zijn soms niet met elkaar in overeenstemming. Dat maakt het ingewikkelder, maar dat neemt niet weg dat het bestuur gehouden is de komende tijd zo goed mogelijk te communiceren.

De heer Van Zijl, bestuur ABP, is van mening dat het niet voor te stellen is dat partijen voor november 2019 niet tot overeenstemming zouden komen. De druk wordt immers steeds groter. Het is echter niet wijs om nu in scenario's te bespreken wat er dan zou moeten gebeuren. Er is dan sprake van een nieuwe situatie. De conclusie dat het bestuur de regeling niet op deze manier kan uitvoeren blijft ook volgend jaar overeind staan. Het fonds heeft een dubbele opdracht in de wetgeving – uitvoeren wat sociale partners overeenkomen en op een verantwoorde wijze een

integere en beheerste bedrijfsvoering garanderen. Het bestuur neemt geen verantwoordelijkheid voor een onverantwoorde situatie.

Mevrouw Meijer, bestuur ABP, meldt dat het bestuur zich bewust is van het mogelijke reputatierisico. Het bestuur deelt de afwegingen zo goed mogelijk met alle betrokken partijen.

De voorzitter meldt dat er een onderscheid is tussen wat onder de motorkap gebeurt – een middelloonregeling met een backservice buiten de systemen om – en wat met deelnemers is gecommuniceerd – een overgangsregeling met een eindloonkarakter. Daar hebben het bestuur en sociale partners consistent over gecommuniceerd. Het bestuur wordt nu helaas gedwongen om de juridische kant van de overgangsregeling over het voetlicht te brengen. De complexiteit is bijna niet uit te leggen. Het is beter te communiceren in relatie tot wat het voor de deelnemer betekent.

De heer Wiesemann, bestuursbureau ABP, meldt dat sociale partners de opdrachtgever van de regeling zijn. Het is een complexe situatie, waarin drie van de vier bonden stellen in 2019 een andere regeling te willen. Het bestuur vindt dat het volgt uit de opdracht die eerder is gegeven – een eenmalige regeling voor 2018 die wegvalt als er geen nieuwe afspraken worden gemaakt, en waaruit zaken overblijven die wel gecontinueerd kunnen worden.

De heer Wiesemann, bestuursbureau ABP, meldt dat het premie depot (zie adviesaanvraag premie & indexatienota) een bestuurlijke beslissing is. Dat gaat over de premieheffing. Het financieel beleid is de verantwoordelijkheid van het bestuur. In het kader van evenwichtige belangenafweging heeft het bestuur besloten het depot te vormen. Ook wil het bestuur sociale partners maximaal faciliteren om alsnog een definitieve regeling met t.w.k. tot 1 januari 2019 af te kunnen spreken.

De heer Weeren, FNV/ACOP, hoort dat sociale partners opdracht hebben gegeven tot de basisregeling. De vraag is of de term basisregeling een interpretatie is van het bestuur of zo in de opdracht staat.

De heer Wiesemann, bestuursbureau ABP, licht toe dat sociale partners niet specifiek opdracht hebben gegeven voor de basisregeling. Ze hebben opdracht gegeven voor de regeling 2018 die bestaat uit een basisregeling en een top-up die voor één jaar kan worden uitgevoerd. Het jaar erop valt de top-up weg en blijft de basisregeling over.

De heer Van Boven, voorzitter VO, meldt dat het VO geen ongevraagd advies zal uitbrengen maar sluit niet uit dat dit dossier in het oordeel over het handelen van het bestuur bij de vaststelling van het jaarverslag 2018 zal worden betrokken.

Adviesaanvraag P&I nota 2019

De heer Van Vliet, bestuur ABP, meldt dat de notitie de achtergronden bevat van het premiebeleid dat in 2016 in het bestuur is vastgesteld. De basis van het beleid is de lagere rekenrente dan wettelijk is toegestaan. De afspraak is de fasering over 2017, 2018 en 2019 inclusief de opslagen in verband met de dekkingsgraad. De premie & indexatienota verloopt in overeenstemming met

het eerder vastgestelde beleid. Daarnaast worden jaarlijks actualisaties doorgevoerd. Zo is er in 2018 een grondslagenonderzoek uitgevoerd. Verder zijn er enkele eenmalige posten waarmee de premie is aangepast, onder andere in verband met de ANW. In de techniek is het precies wat is afgesproken over het premiebeleid. Met de twee ingrediënten – het beleid en de jaarlijkse aanpassingen – komt het bestuur tot de in de notitie voorgelegde premies.

Een bijzonder element betreft de militaire regeling. Er wordt 5,3% premie geïnd waar nog geen opbouw voor plaatsvindt. Daarnaast is gekeken naar de kosten van de militaire regeling. Er is een uitsplitsing gemaakt naar kosten van de militaire regeling, die hoger zijn, en van de burgerregeling. Die kosten zijn onderbouwd.

Gezien de beleidsdekkingsgraad van 105% en de wettelijke eis dat het fonds pas mag indexeren boven 110%, staan de rekenregels van het FTK het niet toe om indexatie te verlenen. Dat gaat ABP dus niet doen. De nota is eerder besproken in de commissie Financiën van het VO, waarbij een set aan vragen zijn beantwoord.

De heer De Graaf, commissie Financiën, bevestigt dat de nota uitvoerig in de commissie Financiën is besproken. De conclusie is dat de meerderheid van de delegaties een positief advies geeft over de premie- en indexatienota. Er zijn echter enkele leden die aanvullende vragen en opmerkingen hebben.

Mevrouw Van Langeraad, commissie Communicatie, meldt dat de commissie communicatierisico's ziet in de boodschap dat weer niet geïndexeerd kan worden terwijl de pensioenpot steeds groter wordt. Een kernboodschap is dat de financiële positie van het fonds niet voldoende is. De vraag is hoe deze boodschap zich verhoudt tot de ingezonden brief in het NRC ondertekend door de directeur van ABP namens het bestuur. Daarnaast is de vraag waarom ABP via het NRC communiceert en niet rechtstreeks met de deelnemer over deze opvattingen. Ook ten aanzien van de militairen zijn er communicatierisico's. De backservice gaat eraf en de premie stijgt. Er is een aparte communicatielijn voor militairen. Die kent de commissie niet dus daar kan niet over worden geoordeeld.

De heer Visser, LvOP, is verheugd dat in deze P & I nota meer aandacht wordt besteed aan de toelichting van de evenwichtige belangenafweging. De fractie heeft bedenkingen bij het totaalpakket. Dat heeft te maken met het beleid waarover het VO eerder advies heeft gegeven. Er was destijds een splitsing tussen het OP/NP-deel en het VPL-deel. Die is er deze keer niet. De meerderheid van het VO – werkgevers, CCOOP en de LvOP – was destijds tegen de premieopslag voor VPL, vanwege de onevenwichtigheid daarvan. De LvOP blijft daartegen. De fractie staat achter het andere deel van het beleid. De fractie is verheugd dat er meer aandacht is voor de evenwichtige belangenafweging, ook op het onderdeel VPL. Daar wordt echter veel subjectieve invulling aan gegeven met kapstokbepalingen als 'solidariteit'. Daarover zou de fractie graag een keer met het bestuur van gedachten willen wisselen. Bij de militairen wordt bijvoorbeeld gesteld dat 'deelnemer centraal' wordt gehandeld. Dat komt bij het stuk VPL niet terug. Vermeld wordt dat deze regeling proportioneel is omdat 50% van de deelnemers mogelijk nog recht heeft op aanspraken. Met 1 miljoen premiebetalers kan een eenzijdige opslag niet evenwichtig zijn. Gezien de aanhoudend slechte dekkingsgraad, de gemiste indexatie van bijna 16% en weinig

perspectief voor deelnemers signaleert de fractie dat het beleid bij de uitvoering van de middelloonregeling steeds meer begint te knellen. Alles afwegende onthoudt de fractie zich van advies waarbij de VPL-premie zwaar weegt.

Mevrouw Van Geen, ANBO, meldt dat de fractie eerder heeft gezegd dat de beoordeling van de evenwichtige belangenafweging de corebusiness van het VO is. Daar is informatie voor nodig. Het gaat niet alleen om de belangen van werkgevers, gepensioneerden, actieven en slapers, maar ook om de belangen van hoog- versus laagopgeleiden, alleenstaanden versus gehuwden, mannen versus vrouwen en voltijders versus deeltijders. De bestuursvoorzitter heeft voorgesteld bij de behandeling van de Premie- en Indexatienota te praten over evenwichtige belangenafweging. De nota bevat daar echter geen informatie over. De daarover gestelde vragen zijn niet diepgaand beantwoord. Het gaat bij de belangenafweging ook om de werking van solidariteit binnen het fonds. Het ABP is volgens ANBO niet alleen doorgeefluik van de Pensioenkamer maar heeft een eigen verantwoordelijkheid. Te vergelijken met co-maatschap in de industrie. Eén van de vragen is of er een overzicht is van de aantallen en de relatieve opbrengsten van en voor laag- versus hoogopgeleiden, alleenstaanden versus gehuwden, mannen versus vrouwen en voltijders versus deeltijders. De opbouw en franchise passend bij salarishoogte lijkt spreekster een goed instrument om de nadelige positie van laagopgeleiden op te vangen. De vraag is of dat werkt en of het bestuur zijn expertise gebruikt om te zoeken naar andere instrumenten waarmee sociale partners relatief nadelige posities van groepen kunnen opvangen.

Mevrouw Van Langeraad, CMHF/AC/FOG-ABP/NBP, is benieuwd naar de mening van het bestuur over de rekenregels die op dit moment van de toezichthouder moeten worden gehanteerd. Met de nu gebruikte rekenrente is het mogelijk dat er aanzienlijke overschotten zouden kunnen overblijven en de huidige gepensioneerden dus een te magere pensioen uitgekeerd krijgen.

Ten aanzien van de militaire premie heeft de fractie aarzeling bij het vormen van een premiedepot. De vraag is hoe het bestuur uitlegt dat dit een stabiele premie is. Er zijn verschillen in premiehoogtes in 2018 en 2019 en de vraag is hoe die zich verhouden tot een stabiel resultaat voor de deelnemer. Gezien het feit dat de premieverdeling tussen werkgever en werknemer niet is vastgesteld, is het de vraag hoe het bestuur kan garanderen dat een militair in januari hetzelfde krijgt als in december. Er gaat een nominaal bedrag in het depot dat niet rendeert. De militair moet het geld verplicht afstaan, maar het brengt minder op dan op een spaarrekening. Daarnaast is de vraag of militairen die tussentijds vertrekken, het bedrag terugkrijgen. Ook is de vraag hoe het percentage wordt bepaald dat in het depot wordt gestopt, ook als het langer gaat duren.

De heer Smit, CCOOP, meldt dat de fractie zorgen heeft over de uitwerking naar de militaire deelnemers. De uitspraak van de minister dat de regeling tot minder pensioenopbouw leidt, geeft te denken. Spreker begrijpt dat het op dit moment niet opportuun is om vooruit te lopen op deelaspecten, zoals beperking van de fiscale ruimte. De vrees is dat dit dossier langer gaat duren dan verwacht. De fractie handhaaft zijn standpunt met betrekking tot de opslag op de VPL-premie.

De heer Van Vliet, bestuur ABP, meldt dat het bestuur de opslag van 0,2% voor de VPL nog steeds passend vindt. Het bestuur gaat over evenwichtigheid maar alleen met betrekking tot zaken waarover het bestuur zelf besluiten kan nemen. Het bestuur gaat niet over de regeling. Sociale

partners kunnen een regeling afspreken, bijvoorbeeld met verschillende franchise voor verschillende inkomensniveaus, wat wellicht een uitwerking heeft naar opleidingsniveaus. Daar gaat het bestuur niet over. Bij evenwichtigheid gaat het wel over de actieven, de slapers, de gepensioneerden en waar het raakt het indexatie- en premiebeleid, maar niet over wat sociale partners in de regeling hebben afgesproken. Het bestuur kan sociale partners ondersteunen door de cijfers inzichtelijk te maken, zodat sociale partners keuzes kunnen maken. Verder betreft het ook de wetgeving. De verplichtstelling is bij wet geregeld; daar gaat het fonds niet over. ABP kan er wel een opvatting over hebben. Ook het bestuur ervaart het als knellend dat niet kan worden geïndexeerd. Dat zijn de rekenregels van het FTK. Het bestuur heeft kenbaar gemaakt het ongelukkig te vinden dat de indexatieregels ertoe leiden dat pas laat kan worden geïndexeerd. Dat kan het bestuur echter niet veranderen.

Het bestuur kan geen garantie geven dat de militairen in januari hetzelfde op hun loonstrookje hebben staan als in december. Er verandert een aantal zaken; de premie gaat omhoog, ook vanwege het tijdspad dat is afgesproken. Het bestuur probeert zo beleidsarm mogelijk in te grijpen; de backservice in de militaire regeling wordt niet langer doorgevoerd. De premie wordt geïnd en beschikbaar gehouden voor het geval sociale partners overeenstemming bereiken. Dat is wettelijk mogelijk. Dat is de keuze van het bestuur en geen opdracht van sociale partners.

De heer Van Zijl, bestuur ABP, licht toe dat het bestuur volgens de wetgeving uitvoert wat sociale partners overeenkomen, tenzij ze iets vragen wat het bestuur niet kan verantwoorden. Dat is bij de militairen aan de orde. Het bestuur heeft een eigen positie ingenomen en goed gekeken naar evenwichtige belangenafweging. In de deelname aan het debat over het toekomstig stelsel is het zoeken hoever het bestuur kan gaan, want ook daar gaan sociale partners over. Daarover heeft het bestuur, in overleg met het VO en de Pensioenkamer, soms ook een eigen visie neergelegd.

De voorzitter voegt toe dat het bestuur helderheid probeert te geven over wat deelnemers binnen het huidige nFTK kunnen verwachten. Het bestuur pleit voor een ander contract met andere rekenregels, waarin het pensioen meebeweegt met de economie, zodanig dat pensioenen stijgen als het economisch goed gaat en dalen als het economisch slecht gaat en het fonds er niet goed genoeg voorstaat. Het artikel van de vijf directeuren moet in dat kader worden gezien.

Mevrouw Van Langeraad, commissie Communicatie, vraagt naar de uitlegbaarheid richting de militairen. Door de backservice wordt 6,9%-punt afgeschaft. Er wordt 5,3% gerekend voor het depot. De vraag is of dat uitlegbaar is aan iemand die de techniek niet kent – twee getallen die zich niet tot elkaar verhouden.

Mevrouw Van Geen, ANBO, begrijpt dat sociale partners leidend zijn. Een uitvoerder beschikt over data die kan worden geanalyseerd, wat tot expertise en meerwaarde leidt. Die wordt productief door gerichte feedback aan de opdrachtgever. Als uit data blijkt dat sprake is van omgekeerde solidariteit, hebben sociale partners goede informatie nodig zodat ze hun beleid kunnen aanpassen. De vraag is om die data aan het VO te geven, maar zeker ook aan sociale partners. Ook sociale partners hebben bedoelingen die met de data van het ABP beter kunnen worden gerealiseerd.

De voorzitter meldt dat het bestuur graag een keer een technische toelichting geeft over de rol van

de Pensioenkamer en hoe die zich verhoudt tot de verantwoordelijkheid van het bestuur, welke evenwichtige belangenafweging de verantwoordelijkheid van het bestuur is en wat op het bordje van sociale partners ligt.

Mevrouw Van Straten, LvOP, herhaalt de opmerking van het Bestuur dat de rekenregels in het huidige contract als knellend worden ervaren. Spreekster, geeft aan, dat het in dat verband steeds over de rekenrente gaat. De vraag is of het bestuur de indexatieregel dat pas boven 110% dekkinggraad sprake kan zijn van enige indexatie als knellend ervaart.

Mevrouw Van Langeraad, CMHF/AC/FOG-ABP/NBP, vraagt of voor ABP percentages rekenregels te bepalen zijn die beter passen en zouden leiden tot andere uitkomsten die nog steeds zorgen voor genoeg zekerheid voor de toekomst, bijvoorbeeld de discontovoet.

De heer Van Vliet, bestuur ABP, meldt dat de rekenrente onderwerp is in deze discussie, maar dat is niet het enige waar het bestuur op doelt als het gaat over de rekenregels. Het kader van de toekomstbestendige indexatie die in 2015 is ingevoerd wordt als knellend ervaren. Het bestuur is gehouden explicieter om te gaan met belangenafweging. De constatering van het VO dat men graag meer ziet, is een oproep om het de volgende keer nog beter te doen. Ten aanzien van de oproep om de cijfers beschikbaar te stellen, meldt spreker dat het niet zeker is of het bestuur dat kan toezeggen, maar binnen de mogelijkheden verstrekt het bestuur graag informatie aan het VO.

De heer Wiesemann, bestuursbureau ABP, licht toe dat in het verleden is getracht de effecten van maatregelen voor verschillende groepen te kwantificeren. Dat bleek een heilloze weg in de zin dat er veel onvergelykbare grootheden en effecten zijn voor verschillende groepen. Dat heeft ertoe geleid dat het alleen in kwalitatieve zin met de kapstok vorm is gegeven. Omdat de inzichten en technieken sinds die tijd wellicht zijn voortgeschreden, zal de beoordeling met input van buiten worden herijkt om te onderzoeken of het kan worden gemoderniseerd en aangepast.

Op de vraag van mevrouw Van Langeraad, CMHF/AC/FOG-ABP/NBP, naar de mening van het bestuur over de hoogte van de rekenrente, meldt de heer Van Vliet, bestuur ABP, dat er een discussie in Nederland is waarin de rekenrente wordt gekoppeld aan het contract. Als er een contract komt met andere zekerheden, is wellicht een andere rekenrente mogelijk. Gegeven het huidige contract heeft het bestuur te maken met wat de wet stelt. Het bestuur heeft er geen andere opvatting over.

Op verzoek van het VO wordt ter standpuntbepaling een schorsing ingelast.

Na heropening van de vergadering door de voorzitter, meldt de heer Van Boven, voorzitter VO, dat de werkgeversdelegatie nog een vraag zou willen stellen.

De heer Van der Boon, werkgevers, meldt dat de werkgeversdelegatie weet dat er een brief van Defensie aan het bestuur ligt waarin wordt gevraagd iets anders te doen dan wat het bestuur aan het VO heeft voorgesteld rond de omgang en vorming van het premie depot. Het lijkt goed dat te benoemen. De werkgeversdelegatie en de rest van het VO hoort graag hoe het bestuur ermee omgaat.

De heer Van Zijl, bestuur ABP, bevestigt dat de bestuursvoorzitter gisteren een brief van Defensie heeft ontvangen, waarvan alleen de werkgeversdelegatie een kopie heeft ontvangen. Het leek niet gepast om hierover van gedachten te wisselen omdat de brief slechts bij een deel van het VO ligt. De strekking van de brief is dat de werkgever Defensie bezwaar heeft tegen het feit dat er in 2019 een hogere premie dan de kostendekkende premie wordt geheven. Het bestuur heeft daar kennis van genomen en heeft het VO uitgelegd waarom men denkt dat een hogere kostendekkende premie volgend jaar verantwoord en geëigend is. Zoals eerder toegelicht is dit om sociale partners maximaal te faciliteren teneinde met t.w.k. tot 1 januari 2019 een definitieve regeling af te spreken. En dit zonder dat er wisselende koopkrachteffecten op treden.

De heer Van Boven, voorzitter VO, meldt dat de meerderheid van het VO – de FNV/ACOP, de CNV/CCOOP, de werkgevers en de ANBO – positief adviseert. De fractie van CMHF/AC/FOG-ABP/NBP adviseert negatief en de LvOP onthoudt zich van een oordeel.

De heer Van der Boon, werkgevers, meldt dat één lid van de werkgeversgeleding zich vanuit zuiverheidsoverwegingen van advies onthoudt.

De heer Van der Spoel, CMHF/AC/FOG-ABP/NBP, meldt dat het negatieve minderheidsstandpunt gaat over de situatie waarin het ABP terecht is gekomen. Het bezwaar van de fractie zit in de bestemmingsreserve (premie depot) en de onduidelijkheid hoe de premieverdeling tussen werkgevers en werknemers uitwerkt. Dat is een onzekere situatie die de fractie niet voor zijn rekening kan nemen.

Mevrouw Van Geen, ANBO, is verheugd met de handreiking van het bestuur in het kader van de beoordeling van de evenwichtige belangenafweging.

Adviesaanvraag STIP 2019 – 2021 incl. Verklaring Beleggingsbeginselen

Het Strategisch Beleggingsplan is een driejaarlijks plan waarbij de verdeling van het vermogen van het fonds vastgelegd wordt over de verschillende beleggingscategorieën (aandelen, vastrentende waarde, onroerend goed). Deze verdeling is gebaseerd op een ALM-studie. De ALM studie besteedt aandacht aan het afstemmen van het pensioenvermogen op de verplichtingen. Het uitvoeren van een ALM-studie helpt een pensioenfonds bij het kiezen van de beleggingsmix, de wijze van financieren van de pensioenregeling en/of het financieren van toelagen. Een ALM studie kent de volgende aspecten:

1. Het in kaart brengen van de financiële stromen;
2. De simulatie van toekomstige financiële posities;
3. De samenhang met de economische omgeving; en
4. De vergelijking van beleidsvarianten.

Mevrouw Faes, Commissie Beleggingen VO, geeft het bestuur namens het VO de complimenten voor het winnen van de VBDO-prijs voor duurzaam beleggen.

De commissie Beleggingen heeft het STIP besproken en is tevreden met de beantwoording van de door de commissie gestelde vragen. Deze vragen hadden met name betrekking op de impact van verschillende economische scenario's, het nieuwe pensioenstelsel, rente ontwikkelingen, diversificatie, Private Equity / Hedge funds (incl grip op externe managers) en geopolitieke risico's.

Enkele VO-leden willen nog toelichtende vragen stellen. In de commissie werd verwezen naar de uitgangspunten die eerder zijn vastgesteld. Het VO wil actief betrokken worden bij het vaststellen van die uitgangspunten. Het vaststellen van duurzaam en verantwoord beleggingsbeleid komt al in 2019. Het VO wil graag een verdiepingssessie voordat de uitgangspunten worden vastgesteld. Daarnaast wil het VO graag worden betrokken bij de bepaling van de risicohouding en de nieuwe ALM-studie.

Mevrouw Van Langeraad, commissie Communicatie, stelt dat het ambitieniveau uitgaat van indexatie terwijl er al jaren niet wordt geïndexeerd. De vraag is hoe die twee zaken zich verhouden. Het bestuur benoemt koplopers en achterblijvers. Er zijn communicatierisico's indien een eerder benoemde koploper de fout ingaat. De vraag is hoe het bestuur daarmee omgaat.

Mevrouw Tay, FNV/ACOP, meldt dat de fractie heeft geconstateerd dat het ABP-bestuur een bepaalde risicohouding heeft. De fractie is benieuwd op basis waarvan het bestuur deze risicohouding heeft vastgesteld. Daarnaast is het ABP meer gaan investeren in kolen. Er vindt discussie plaats over die investering. De fractie wil daar graag met het bestuur over praten. Het bestuur heeft gemeld het VO in 2019 op de hoogte te zullen stellen. De fractie stelt voor de discussie te voeren in het eerste kwartaal 2019.

De heer Visser, LvOP, meldt dat de fractie benieuwd is naar de gedachten achter de risicohouding. Het Strategisch Beleggingsplan hangt samen met het premie- en indexatiebeleid. De vraag is of de risicohouding en het beleggingsbeleid nog consistent zijn en of er aandachtspunten zijn voor de komende jaren wanneer iets bijgesteld moet worden. Het one-size fits all beleggingsbeleid heeft verschillende impact en risico's voor verschillende groepen deelnemers. De heer Visser refereert naar beantwoording van schriftelijke vragen en krijgt op een aantal onderdelen graag nadere toelichting. Zo is in de beleggingsbeginselen vermeld dat de theorie stelt dat systematisch risico uiteindelijk wordt beloond met extra rendement. Het bestuur doelt op het capital asset pricing model van William Sharpe. Uit de eerder toegezonden tekst spreekt het idee dat het uiteindelijk (op lange termijn) altijd goed zal gaan. Spreker is benieuwd of het bestuur het academisch inzicht deelt dat er altijd (op welke termijn ook) kans is dat aandelen het slechter doen dan obligaties. In de investment beliefs van ABP wordt verder aangegeven dat een duurzaam en verantwoord beleggingsbeleid niet leidt tot een verslechtering van de risico/rendement-verhouding. In antwoord op eerdere vragen wordt verwezen naar een door ABP uitgevoerde literatuurstudie in 2015. De fractie denkt dat uit recentere inzichten blijkt dat er geen bewijs is dat duurzaam beleggen noodzakelijkerwijs ten koste gaat van rendement. Dat is anders dan in het beleid verwoord. Het Verantwoord Beleggingsbeleid is een belangrijk thema voor de LvOP. De fractie is van mening dat deelnemers er zelf keuzes in moeten kunnen maken. Als het bestuur het anders doet, moet dat extra duidelijk worden toegelicht.

Mevrouw Leegwater, bestuur ABP, bedankt voor de complimenten over het document. Spreekster

begrijpt dat het lastig is te kijken naar het beleid en dat de ALM-studie, die daarvoor is uitgevoerd, niet heeft voorgelegd. In de beantwoording van de vragen is gemeld dat de uitgangspunten in het STIP dezelfde zijn als die in de ALM-studie. Voor de volgende ALM-studie zal worden bekeken of zaken in een eerder stadium kunnen worden uitgewisseld. Het bestuur gaat komend jaar opnieuw naar het strategisch beleid verantwoord beleggen kijken. De belangstelling en het belang nemen toe. Het voorstel is daar een paar informatieve dialoogsessies over te beleggen.

De boodschap rond het ambitieniveau is lastig, omdat indexatie al langere tijd achterblijft. Het startpunt voor het STIP en het beleggingsperspectief is de pensioenovereenkomst waar invulling aan wordt gegeven. Sociale partners hebben een ambitie geformuleerd. Het is de verantwoordelijkheid van het bestuur om, met inachtneming van de risicohouding van het fonds, er invulling aan te geven. In de ALM-studie zijn de ambitie uit het contract, wat een gegeven is, en de risicohouding zoals eerder vastgesteld, opnieuw getoetst. Op basis van de analyse en de uitgangspunten is de inschatting dat het fonds op de langere termijn met het beleggingsbeleid uiteindelijk voldoende overrendement maakt om weer te kunnen indexeren. Er wordt uitgegaan van de ambitie die in het contract is afgesproken op de lange termijn – een volledig geïndexeerd pensioen waar beleggingsrisico voor moet worden genomen. Het startpunt is de eerder vastgestelde risicohouding. In de ALM-studie was sprake van een ander startpunt van de dekkingsgraad dan waarop de risicohouding een paar jaar geleden is vastgesteld. De inschatting is dat met de beleggingsportefeuille op lange termijn naar verwachting een pensioenresultaat van 99% te realiseren is. Dat is iets hoger dan wat eerder is vastgesteld. Daar hoeft geen extra risico voor te worden genomen.

Ten aanzien van de vraag over koplopers en achterblijvers meldt spreekster dat ABP op basis van analyses een zo goed mogelijk inschatting maakt van bedrijven. ABP wordt helaas ook geconfronteerd met zaken die anders lopen of uitpakken. Soms is een koploper ook op andere terreinen actief, waar die kwalificatie niet gerechtvaardigd blijkt te zijn, met alle reputatie-aspecten die erbij horen. Het is van belang zorgvuldige keuzes te maken en deze goed te onderbouwen. Pas achteraf blijkt of een belegging de juiste keuze was. Van belang is dat vooraf beleid is geformuleerd en dat het fonds zich daaraan houdt. Er komen onverwachte zaken naar voren. Daarvoor moet het fonds goede communicatie hebben.

In de studie zijn op basis van verwachtingen en aannamen diverse toekomstscenario's onderzocht en beoordeeld, ook scenario's met een slechter perspectief. Het bestuur is van mening dat met het voorstel rond de risicohouding invulling kan worden gegeven aan de ambitie in het contract en dat het risico dat moet worden genomen passend is, gegeven dat de risicohouding eerder met allerlei betrokkenen is afgestemd. Ten aanzien van het systematisch risico meldt spreekster dat er beleggingsrisico kan worden genomen waar naar verwachting systematisch iets mee kan worden verdiend. Er zijn tijden waarin het meer of minder van toepassing is, maar er is geen reden om aan te nemen dat er geen perspectief meer is. De nieuwe studies en inzichten rond verantwoord beleggen zullen komend jaar in het traject worden meegenomen. De vraag is waar het VO heeft gelezen dat het ABP meer in kolen gaat investeren.

De heer Van Nie, FNV/ACOP, licht toe dat een externe partij een analyse heeft gemaakt van de ABP-portefeuille. Wellicht klopt die analyse niet maar het is wel een reden om ernaar te kijken. In het STIP is vermeld dat het bestuur van plan is in 2019 met het VO over kolen en olie te praten. De vraag is of die bijeenkomst voor 1 april kan plaatsvinden. Spreker zal de analyse naar het bestuur sturen.

Mevrouw Griffioen, bestuursbureau ABP, meldt dat de toezegging is dat het bestuur voor 1 april met het VO zal praten over het duurzaam en verantwoord beleggen beleid.

Mevrouw Leegwater, bestuur ABP, voegt toe dat een onderwerp als kolen leeft in de maatschappij. Dat zijn minimaal onderwerpen waar het bestuur verder over moet nadenken. Spreekster stelt voor in de context van verantwoord beleggen te praten over kolen, zodat er ook onderwerpen die wellicht volgende maand naar voren komen, bij kunnen worden betrokken. De bespreking zal in het eerste kwartaal 2019 plaatsvinden.

Mevrouw Van Straten, LvOP, vraagt, nu de risicohouding van sociale partners een belangrijke rol vervult ten aanzien van het strategisch Beleggingsplan, in hoeverre de risicohouding van sociale partners overeenkomt met de risicohouding van de deelnemers.

Mevrouw Leegwater, bestuur ABP, meldt dat de afspraak over een deelnemersonderzoek naar risicohouding nog staat. Een nieuw stelsel is een natuurlijk moment om de risicohouding vast te stellen.

Op de stelling van mevrouw Van Straten, LvOP, dat indien dat lang duurt, er wellicht een eerder moment kan worden afgesproken, meldt mevrouw Leegwater, bestuur ABP, dat als het nieuwe stelsel nog lang op zich laat wachten, er veel andere vraagstukken zijn waarop iets extra's moet worden gedaan. Het onderzoek naar de risicohouding onder deelnemers wordt daarin meegenomen.

De heer Visser, LvOP, stelt ten aanzien van het gemelde pensioenresultaat van 99%, dat de kans dat de ambitie van volledig indexeren wordt gehaald minder dan 50% is. Het is voor de evenwichtigheid van belang ook de downside te benoemen. De vraag staat nog open of het bestuur het academisch inzicht deelt dat er altijd een kans is dat aandelen het slechter doen dan obligaties.

Mevrouw Leegwater, bestuur ABP, bevestigt dat beleggingen volatiel zijn. Het is altijd mogelijk dat aandelen in een bepaald jaar minder renderen dan obligaties. Dat heeft met de beweeglijkheid van de aandelen te maken.

De heer Van Nie, FNV/ACOP, memoreert dat het bestuur heeft gemeld dat de risicohouding – een relatief hoog risicoprofiel – een continuering van het beleid is. De vraag is of dat risico passend is in de situatie waarin het fonds zit. Sommige mensen beweren dat er steeds meer gepensioneerden in het fonds komen en dat een minder risicovol profiel wellicht meer passend is. De vraag is of het vrij hoge risicoprofiel nog past bij de samenstelling van het fonds.

Mevrouw Leegwater, bestuur ABP, meldt dat het bestuur daar in het ALM- en het STIP-traject over heeft gesproken. De vorige risicohouding is als startpunt genomen. In het traject wordt getoetst of die nog passend is. Bij het begin van de ALM-studie en het STIP was sprake van een iets ander startpunt met de dekkinggraad. Vervolgens zijn op basis van verschillende aannamen, ook minder goede scenario's, afgewogen gemaakt. In het totaalpakket is vastgesteld dat het risicoprofiel voor

de komende periode past bij de ambitie om op de lange termijn naar verwachting 99% pensioenresultaat te realiseren.

De heer Visser, LvOP, brengt naar voren dat het VO graag vanaf het begin informatie krijgt over de ALM-studie en de uitgangspunten. Het VO kan het zonder die input niet adequaat beoordelen omdat men er geen inzicht in heeft.

Mevrouw Leegwater, bestuur ABP, zegt toe dat er de volgende keer eerder in het traject informatie met het VO wordt gedeeld.

Mevrouw Faes, commissie Beleggingen, meldt dat het VO een positief advies geeft over het STIP, met inachtneming van de gemaakte afspraken.

Adviesaanvraag Beleid automatische waardeoverdracht en afkoop kleine pensioenen

De heer De Graaf, commissie Financiën, meldt dat het VO een unaniem positief advies geeft.

Mevrouw Van den Bosch, commissie Communicatie, benadrukt het belang van goede en duidelijke communicatie. Bij dit onderwerp speelt ook de emotie een rol. Het beleid kan juridisch juist zijn; voor de ervaring maakt het echter uit hoe zaken worden geformuleerd.

De voorzitter stelt dat dit een terechte opmerking is, waar het bestuur notie van neemt.

Verslag overlegvergadering Bestuur / VO d.d. 27 september 2018 (B/VO18.11.06)

Het verslag wordt ongewijzigd vastgesteld.

Rondvraag en sluiting

De heer Van Harmelen, CMHF/AC/FOG-ABP/NBP, meldt dat de minister van SZW op 3 oktober goedkeuring heeft verleend aan de wijziging van de code pensioenfondsen. Het voorstel is samengesteld onder verantwoordelijkheid van de Pensioenfederatie en de Stichting van de Arbeid. De vraag is de ABP-code op basis hiervan wordt aangepast en of het adviesrecht van het VO is gewaarborgd. In de bijlage '*benoeming en ontslag*' is vermeld dat individuele VO-leden in uitzonderlijke gevallen, na goedkeuring van de Raad van Toezicht of het VO, door het bestuur kunnen worden ontslagen. De vraag is wat de visie van het bestuur is.

Mevrouw Beuken, directeur bestuursbureau, meldt dat de nieuwe code pensioenfondsen onlangs is gepubliceerd. Het bestuursbureau maakt daar een analyse van en kijkt of de ABP- regelgeving nog past bij de nieuwe bepalingen. De code is op een beperkt aantal onderdelen aangepast. Daar is dit een relevant punt bij. Deze bepaling is in de code terechtgekomen vanwege een conflict dat zich het afgelopen jaar heeft voorgedaan tussen een pensioenfondsbestuur en een VO. De analyse van het bestuursbureau ligt nog niet bij het bestuur. Spreekster gaat er echter vanuit dat het bestuur geen aanleiding ziet om het ontslagrecht voor VO-leden in de statuten op te nemen.

De heer Van Praag, CMHF/AC/FOG-ABP/NBP, vraagt wat de houding is ten opzichte van teerzand en het aanleggen van de oliepijpleiding van Alaska tot midden in Noord-Amerika. Een aantal collega-fondsen is erbuiten gebleven. De vraag is of ABP erin belegt.

Mevrouw Griffioen, bestuursbureau ABP, stelt dat de discussie over de oliepijpleidingen vaak loopt via teerzand omdat die daarvoor worden gebruikt. ABP belegt daarin. Spreekster verwijst naar de website van ABP waar een factsheet staat met het beleid van ABP en de criteria.

<https://www.abp.nl/images/7096%20APG%20Ontwerp%20factsheet%20teerzandbedrijven.pdf>

De heer Van Nie, FNV/ACOP, dankt het bestuur voor de beantwoording van de schriftelijke vragen over Engie. In een artikel in de Volkskrant is vermeld dat er grote financiële problemen zijn bij Electrabel. Zes van de zeven kerncentrales van Engie zijn buiten werking gesteld en het bedrijf heeft € 600 miljoen gereserveerd voor gedeelde kosten plus een bepaald bedrag voor boetes. Een ander aspect is dat een kerncentrale leidt tot afval. Meestal gaat dat afval, voordat het wordt opgeslagen, naar een opwerkingsfabriek. Die fabrieken staan altijd in landen die een kernwapenprogramma hebben. Vaak wordt het afval van de kerncentrales gebruikt voor het kernwapenprogramma. De vraag is hoe het investeren in kernenergie zich verhoudt tot het besluit van het ABP om niet te investeren in kernwapens. De fractie zal de vragen schriftelijk indienen.

De voorzitter meldt dat het bestuur de vraag schriftelijk zal beantwoorden. Het antwoord gaat naar het hele VO.

De heer Visser, LvOP, heeft in Binnenlands Bestuur een quote van de bestuursvoorzitter gelezen naar aanleiding van een radio-interview over het vastlopen van het pensioenoverleg: *'Het SER-advies over pensioen is panklaar en we willen er morgen mee aan de slag'*. Spreker kent het stadium van het SER-akkoord niet. Dat geldt waarschijnlijk ook voor de luisteraars/lezers. Het ABP kiest voor een akkoord en de vraag is wat deelnemers daarin te zeggen hebben. Ook is de vraag of daarbij niet ook naar andere contracten op de markt zou moeten worden gekeken.

De voorzitter adviseert naar de radio-uitzending te luisteren; er is meer over gezegd. De strekking was dat de hoofdlijn van het akkoord aansluit bij de ingrediënten van het ABP voor een goed pensioen, maar dat er veel uitwerking nodig is waar het ABP graag in meedenkt. De ingrediënten van het bestuur voor een goed pensioen zijn dat het begrijpelijker wordt en meebeweegt met de economie – indexeren als het economisch beter gaat en verlagen als het economisch slechter gaat. Daarnaast moet het pensioen gemakkelijk mee te nemen zijn als een deelnemer van baan wisselt. Daar is de hoofdlijn in het akkoord op getoetst en daaraan is gerefereerd. Het akkoord is afgeketst op de AOW-datum, het vroegpensioen en zzp'ers. Daar heeft spreekster enige frustratie over geuit.

Op de vraag van mevrouw Van Langeraad, CMHF/AC/FOG-ABP/NBP, of de voorzitter het SER-voorstel kent, meldt de voorzitter dat de hoofdlijnen in de Telegraaf hebben gestaan. Via de website was het te verkrijgen. Het is nooit duidelijk over welke versie het gaat, maar de hoofdlijn was helder.

Mevrouw Van Straten, LvOP, memoreert dat het bestuur de indexatieregels in het huidige contract

als knellend ervaart. De vraag is of het bestuur de manier waarop de rekenrente in het huidige contract wordt vastgesteld, ook bezwaarlijk vindt.

De voorzitter meldt dat het bestuur er geen specificatie in maakt. Het bestuur wil graag een ander contract en andere rekenregels. Hoe dat er uit ziet ligt in de toekomst. Het bestuur toetst wat zich ontwikkelt aan wat het voor de deelnemers betekent, maar is niet de partij die voorop moet lopen en uit moet tekenen hoe het eruit moet zien.

De voorzitter meldt dat het bestuur de voorzitter van het VO op de hoogte zal houden van de ontwikkelingen bij de militairen.

De voorzitter memoreert dat het bestuur en het VO in het nieuwe jaar een sessie beleggen om te praten over de rollen en wederzijdse verwachtingen. De sessie zal worden afgesloten met een informeel gezamenlijk etentje.

Sluiting

De voorzitter bedankt de aanwezigen voor hun komst en bijdragen en sluit de vergadering.